

Kooperatinių įmonių vaidmens ūkininkų ūkių plėtrai vertinimas

Gintautas Pečiuliauskas

Socialinių mokslų daktaras
Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos
Teisės departamentas
Gedimino pr. 19, 2025 Vilnius
Tel. (370 2) 39 10 55
El. paštas koop@zum.lt

Straipsnyje, pasitelkus kai kurių Europos Sąjungos šalių ir Lietuvos žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių būklę charakterizuojančius duomenis, nagrinėjami kooperatinių įmonių vaidmens ūkininkų ūkių plėtrai vertinimo rodikliai. Aptarus rinkos ekonomikos sąlygomis kooperacijos reikšmei parodyti naudojamus rodiklius, siūloma vertinimus atlikti keleto rodiklių tarpusavio sąsajos principu (kompleksine metodika), tai argumentuojant faktiniais duomenimis. Remiantis žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių Europos Sąjungos šalyse vaidmens ūkininkams vertinimo pagal tam tikrus rodiklius ir jų tarpusavio sąsajos principą rezultatai, teikiamos kooperacijos Lietuvoje plėtros išvados ir siūlymai.

Tyrimams naudoti literatūros šaltinių, statistikos duomenų, lyginamosios ir sisteminės analizės metodai, mokslinės abstrakcijos.

Reikšminiai žodžiai: kooperatinės įmonės, reikšmė ir vaidmuo, vertinimas, turimos rinkos dalys, narių skaičius, įmonių skaičius.

Įvadas

Problemos sprendimo aktualumas. Vertinant kooperatinių įmonių vaidmenį, gvildenant kooperacijos plėtros, grindžiamos Europos Sąjungos šalių patirtimi, klausimus, dažniausiai pateikiama konkrečių kooperatinių įmonių patirtis arba apžvelgiama kooperacijos būklė kurioje nors šalyje ir ja remiantis daromos išvados, teikiami patarimai [4, p. 13; 5, p. 14–16; 10, p. 11–12]. Bet iš tokių periodikoje pateikiamų vertinimų susidaryti pagrįstą supratimą apie

kooperacijos žemės ir maisto ūkio sektoriuje reikšmę Europos Sąjungos šalyse, kooperatinių įmonių vaidmenį ūkininkams bei kitiems žemės ūkio produktų gamintojams ir tuo labiau teikti išvadas ir siūlymus yra *problemiška*. Kooperacijos reikšmės ir kooperatinių įmonių vaidmens ūkininkų ūkių plėtrai vertinimo šiuolaikinėmis (rinkos) sąlygomis, tam naudotinių vertinimo metodų aptarimo pasigendama monografijose [11, p. 1–270; 12, p. 1–208; 13, p. 1–127], mokslo darbuose [6, p. 1–269], kituose leidiniuose [1, p. 1–36; 2, p. 1–53; 9,

p. 1–68]. Todėl šių dalykų tyrimai ir atitinkamų siūlymų, išplaukiančių iš kooperacijos būklės Europos Sąjungos šalyse vertinimo, rengimas mūsų šalies žemės ūkiui plėtoti, prasidėjus integracijos į Europos Sąjungą procesui, yra *ypač aktualūs*.

Anksčiau šiuo klausimu atlikta taikant lyginamąjį metodą kooperatinių įmonių ir jų narių skaičiaus Vakarų Europos šalyse statistikos duomenų analizė parodė, kad kooperacija iš visų veiklos sričių, kuriose ji reiškiasi, reikšmingiausia yra žemės ir maisto ūkio sektoriui: a) jame kooperatinių įmonių yra daugiausia; b) šio sektoriaus kooperatinių įmonių narių skaičius yra didžiausias [7, p. 6–7]. Atsižvelgus į tai pasirinkti teoriniai ir praktiniai tyrimai buvo tęsiami apsiribojant žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių statistikos duomenų analize. Ši analizė išryškino kai kuriuos kooperacijai Europos Sąjungos šalyse būdingus ir mūsų šalies žemės ūkio plėtros gairėms svarbius dalykus [8, p. 74], tuo sąlygodama šių tyrimų gilinimą. Iškilu būtinumas išsiaiškinti:

ar galima apie kooperacijos reikšmę ūkininkams spręsti iš kooperatinių įmonių ir kooperatinių įmonių narių skaičiaus duomenų (dažniausiai jie yra vartojami Lietuvos ir užsienio šalių mokslinėje, statistinėje ir kitoje literatūroje [1, p. 9; 6, p. 42, 92 ir 121–124; 14, p. 39–139; 15, p. 21; 16, p. 10, 30, 70 ir 78]);

ar būtina turėti, analizuoti ir kitų rodiklių duomenis, kurie leistų svarbiau įvertinti kooperacijos reikšmę ūkininkų ūkių plėtrai ir gauti pagrįstesnes kooperacijos plėtros Lietuvoje išvadas ir siūlymus.

Tyrimo metodika ir rezultatai

1. Vertinimo rodiklių pranašumų ir trūkumų analizė

Ankstesniais tyrimais [7, p. 6–7; 8, p. 72–73], parodžiusiais, kad Europos Sąjungos šalyse ko-

operatinių įmonių vidutinis dydis pagal kooperacijos dalyvių jose skaičių yra labai nevienodas (skirtumai iki 10 kartų), buvo atskleista tai, kad **kooperatinių įmonių skaičiaus rodiklis** nėra pakankamas kooperacijos reikšmei, kuria ji turi žemės ūkio sektoriui, vertinti. Kai yra didelis į kooperatines įmones susijungusių dalyvių (ūkininkų) skaičius, net ir esant mažam šių įmonių skaičiui, kooperacijos reikšmė gali būti didelė, ir atvirkščiai, kai yra nedidelis į kooperatines įmones susijungusių dalyvių (ūkininkų) skaičius, net ir esant dideliame šių įmonių skaičiui, kooperacijos reikšmė gali būti maža. Neatsižvelgti į tai lyginant ir vertinant kooperacijos reikšmę žemės ūkio sektoriuje arba, kitaip saktant, kooperatinių įmonių vaidmenį ūkininkų ūkių plėtrai atskirose šalyse būtų nepagrįsta. Dėl to reikia ieškoti kitų rodiklių, kurie leistų geriau palyginti kooperacijos reikšmę atskirų šalių žemės ūkyje, įvertinti kooperatinių įmonių vaidmenį ūkininkų ūkiams.

Kooperatinių įmonių narių skaičiaus rodiklis dėl atskirų šalių dydžių skirtumų taip pat nesudaro galimybių pagrįstai palyginti kooperacijos reikšmės šiose šalyse, pasirinktoje veiklos srityje (pvz., žemės ir maisto ūkio sektoriuje). Be to, jei lyginamų šalių dydžiai (pvz., teritorijos plotas, gyventojų arba ūkininkų ūkių skaičius ir pan.) būtų vienodi arba beveik nesiskirtų, dėl skirtingos žemės ir maisto ūkio sektoriaus reikšmės konkrečios šalies ūkyje, taip pat nevienodos visų šalies gyventojų jame užimtų gyventojų dalies kooperacijos reikšmės palyginimas vis vien būtų sąlyginis.

Iš aptartų veiksmų peršasi išvada, kad kooperacijos reikšmę, jos vaidmenį geriau galėtų parodyti kiti rodikliai (pvz., visų įmonių procentinė tokių įmonių dalis [16, p. 16]; visų į kooperatines įmones susijungusių ūkininkų dalis ar kt.). Labiau gilinantis į reikalo esmę kyla kitų klausimų

mų: ar šios įmonės funkcionuoja sėkmingai ir yra reikšmingos ūkininkams; ar jų veikla yra menka (pvz., Lietuvoje dalies įregistruotų žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių veikla yra minimali arba apskritai nepradėta [6, p. 92]) ir dėl to nereikšminga ūkininkams. Tai leidžia manyti, kad minėti santykiniai rodikliai kooperacijos reikšmei, kooperatinių įmonių vaidmeniui vertinti taip pat būtų nepakankami.

Remiantis loginiu-abstrakciniu metodu įvertinta tai, kad pagal įstatymines nuostatas kooperatinės įmonės yra kuriamos jų narių (pvz., ūkininkų) ūkiniams, ekonominiams ir socialiniams poreikiams tenkinti [3], ir tai, kad kooperatinės įmonės, neturėdamos rinkų produkcijai realizuoti, negalės tinkamai tenkinti minėtų narių poreikių (pvz., supirkti, perdirbti ar/ir parduoti ūkininkų ūkių pagamintą produkciją). *Ši sąsaja leido išskirti hipotezę*, kad kooperatinių įmonių turimų produktų (paslaugų) rinkos dalių rodiklis geriausiai tinka kooperacijos reikšmei vertinti, ir dėl to jis, kaip interuotą pobūdį turintis rodiklis, turi būti pagrindinis atliekant vertinimus pagal keleto rodiklių tarpusavio sąsajos principą (kompleksinę metodiką).

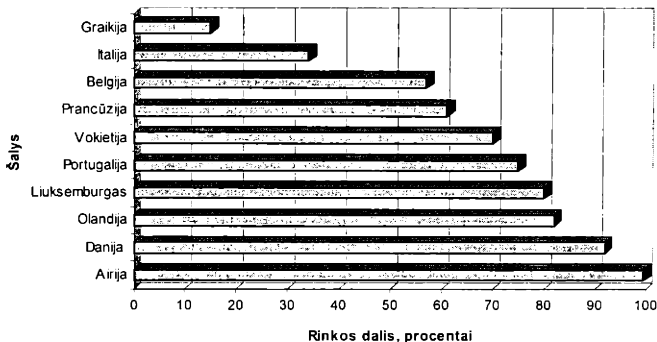
2. Hipotezės tikrinimo būdai

Apžvelgiant žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių veiklos sritis bei jų turimas produkto (ar paslaugos) rinkos dalis atskirose šalyse, nustatytos šios kooperacijos būklės charakteristikos. Kooperatinių įmonių veikla dėl gamtinių sąlygų, tradicinių savitumų ir kitų veiksnių atskirose šalyse yra susijusi su skirtingais produktais (paslaugomis): alyvų aliejus, javainiai ir medvilnė – Graikijoje (5 lentelė); perdirbti ir švieži vaisiai ir daržovės, tabakas, kiaušiniai ir paukštiena – Italijoje (4 lentelė); dirbtinis galvijų apšėklinimas, gyvulių pardavimas, grūdų supirkimas – Airijoje (6 lentelė). Ir

pagal skirtingus, ir pagal vieną konkrečiai pasirinktą produktą (ar paslaugų sritį) kooperatinių įmonių turimos rinkos dalys atskirose šalyse gali iš esmės skirtis (pav.). Dėl šių dalykų iškelta hipotezė buvo tikrinama trimis būdais: a) vienos šalies kelių skirtingų produktų (ir paslaugų) statistikos duomenų palyginimu; b) kelių šalių visų su kooperacija susijusių produktų (ir paslaugų) statistikos duomenų palyginimu; c) kelių šalių vieno pasirinkto produkto statistikos duomenų palyginimu.

Pirmajam hipotezės tikrinimo būdai naudoti Danijos žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių pagal jų veiklos sritis skaičiaus ir turimos atitinkamo produkto (ar paslaugos) rinkos dalies statistikos duomenys.

Danijos žemės ir maisto ūkio sektoriuje kooperatinių įmonių daugiausia yra paslaugų žemės ūkiui teikimo srityje, t. y. net 93 (1 lentelė). Tačiau jų turima šios paslaugos teikimo rinkos dalis, palyginti su kitose veiklos srityse kooperatinių įmonių turimomis rinkos dalimis, yra mažiausia, t. y. sudaro tik 48 procentus (2 lentelė). Tokį patį (tik atvirkščiai priešingą) nesutapimą patvirtina kitos veiklos sritys, t. y. kiaulių skerdimo, kooperatinių įmonių duomenų palyginimas. Danijoje iš visų žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių mažiausiai yra kooperatinių kiaulių skerdyklų, t. y. tik trys įmonės (1 lentelė). Tačiau jų turima šios paslaugos rinkos dalis, palyginti su kitose veiklos srityse kooperatinių įmonių turimomis rinkos dalimis, yra didžiausia, t. y. siekia net 98 procentus (2 lentelė). Panašiai yra ir lyginant kitas dvi veiklos sritis: kiaušinių pardavimą ir kailių (žvėrelių) pardavimą. Iš tokios šių duomenų sąsajos galima spręsti, kad kooperatinių įmonių turima produkto (ar paslaugos) rinkos dalis kooperacijos reikšmei vertinti geriau tinka nei kooperatinių įmonių skaičius.

Pav. Kai kurių Vakarų Europos šalių kooperatinių įmonių turimos pieno ir jo produktų rinkos dalys 1994–1995 metais [15, p. 22]

1 lentelė. Danijos žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių skaičius pagal veiklos sritis 1994 metais

Veiklos srities (produkto) pavadinimas	Kooperatinių įmonių skaičius ¹ , vnt.	Rangas pagal įmonių skaičių	Rangas pagal turimą rinkos dalį
Žemės ūkio aptarnavimas	93	1	8
Kiaušinių pardavimas	28	2	7
Pieno supirkimas	23	3	3
Galvijų skerdimas	22	4	5
Paukščių skerdimas	14	5	6
Sėklų tiekimas	7	6	4
Kailių (žvėrelių) pardavimas	6	7	2
Kiaulių skerdimas	3	8	1
Iš viso	196	X	

¹ Phare programos specialistų, vykdžiusių ABTC projektą, duomenimis

2 lentelė. Danijos žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių turimos rinkos dalys pagal veiklos sritis 1994–1995 metais

Veiklos srities (produkto) pavadinimas	Turima rinkos dalis [15, p. 22], proc.
Kiaulių skerdimas	98
Kailių (žvėrelių) pardavimas	97
Pieno surinkimas	92
Sėklų tiekimas	85
Galvijų skerdimas	74
Paukščių skerdimas	65
Kiaušinių pardavimas	63
Žemės ūkio aptarnavimas	48 ¹

¹ Phare programos specialistų, vykdžiusių ABTC projektą, duomenimis

3 lentelė. Kai kurių Vakarų Europos šalių žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių skaičius

Šalis (metai)	Kooperatinių įmonių skaičius [15, p. 21], vnt.
Italija (1988/1992)	7503
Graikija (1992)	7125
Vokietija (1992 su Rytu Vokietija)	4939
Prancūzija (1990/1991)	4000
Ispanija (1990)	3000
Belgija (1991)	1265
Portugalija (1991)	1107
Olandija (1992)	1048
Liuksemburgas (1991)	608
Jungtinė Karalystė (1991)	576
Danija (1992)	196
Airija (1992)	108
Iš viso	31 583

Išvada, gauta palyginus vienos šalies skirtingų veiklos sričių kooperatinių įmonių skaičių ir jų turimas atitinkamo produkto (paslaugos) rinkos dalis, buvo patvirtinta panaudojus kitą hipotezės tikrinimo būdą: lyginant skirtingų šalių įvairių veiklos sričių kooperatinių įmonių skaičiaus ir šių įmonių turimų rinkos dalių, apimant visas produktų (paslaugų) grupes, statistikos duomenis ir išryškinant šių dviejų rodiklių svarbą vertinimams.

Italijoje ir Graikijoje, t. y. šalyse, kuriose kooperatinių įmonių iš visų analizuotų šalių yra daugiausia (3 lentelė), kooperatinių įmonių turimos rinkos dalys pagal visas produktų grupes yra pačios mažiausios (4 ir 5 lentelės), t. y. sudaro apie 25–30 procentų. Ir atvirkščiai, Airijoje ir Danijoje, kur kooperatinių įmonių iš visų analizuotų šalių yra mažiausia (3 lentelė), kooperatinių įmonių turimos rinkos dalys pagal visas produktų grupes yra pačios didžiausios (2 ir 6 lentelės), t. y. sudaro apie 65–85 procentus.

Gautos tyrimų išvados buvo papildomai tikrintos ir trečiu būdu: pasirinkus vieną produktą (pieną – tai daugumai šalių būdingas produktas) ir palyginus atitinkamus duomenis. Analizuotų šalių kooperatinių įmonių turimos pieno ir jo produktų rinkos dalys (pav.), jas gretinant su tų šalių kooperatinių įmonių skaičiumi (3 lentelė), patvirtino išsklaidytą hipotezę.

4 lentelė. Italijos žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių turimos rinkos dalys pagal veiklos sritis 1994–1995 metais

<i>Produkto (veiklos srities) pavadinimas</i>	<i>Turima rinkos dalis [15, p. 22], proc.</i>
Kiaušiniai ir paukštiena	45
Vynas	40
Pienas	34
Tabakas	16
Perdirbti vaisiai ir daržovės	14
Švieži vaisiai ir daržovės	12
Mesa	12

Tiek palyginimas pagal tam tikras veiklos sritis (produktus) vienoje šalyje, tiek pagal atskiras šalis (apimant ir visas produktų grupes, ir tik vieną pasirinktą produktą) rodo, kad kooperatinių įmonių turimos produktų (paslaugų) rinkos dalys yra tinkamiausias rodiklis kooperacijos reikšmei žemės ir maisto ūkio sektoriuje vertinti. Tai leidžia teigti, kad: a) šio rodiklio duomenų analize galėtų būti baigiamas kooperatinių įmonių vaidmens ūkininkų ūkiams ir apskritai kooperacijos reikšmės atitinkamoje veiklos srityje vertinimas ir b) šis rodiklis turėtų būti pagrindiniu atliekant vertinimus pagal kelių rodiklių tarpusavio sąsajos principą (kompleksinę metodiką). Žinoma, kai nėra galimybių disponuoti kooperatinių įmonių turimomis produktų (ar paslaugų) rinkų dalimis, ypač tam tikrose veiklos srityse, tenka tenkintis kitų pirmiau aptartų rodiklių duomenų analize.

5 lentelė. Graikijos žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių turimos rinkos dalys pagal veiklos sritis 1994–1995 metais

<i>Produkto (-ų) pavadinimas</i>	<i>Turima rinkos dalis [15, p. 22], proc.</i>
Alyvų aliejus	50
Vynas	35
Javainiai	20
Medvilnė	20
Pienas	15

6 lentelė. Airijos žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių turimos rinkos dalys pagal veiklos sritis 1994–1995 metais

<i>Veiklos srities (produkto) pavadinimas</i>	<i>Turima rinkos dalis [15, p. 22], proc.</i>
Pienas	99,5
Dirbtinis galvijų apseklvinimas	85
Grūdų pirkimas	70
Kiaulienos perdirbimas	70
Gyvulių pardavimas	65
Jautienos perdirbimas	30

3. Vertinimas pagal kelių rodiklių tarpusavio sąsajos principą

Pažymėtina, kad kuo daugiau skirtingų rodiklių bus analizuojama, lyginama tarpusavyje ir vertinama, tuo geriau ir visapusiškiau bus suprantama ne tik kooperacijos būklė, mastas ir reikšmė vienoje ar kitoje veiklos srityje ar šalyje, bet ir tai lemę veiksniai. Pvz., sužinoti, kokie požymiai yra būdingi kooperatinėms įmonėms, turinčioms dideles arba mažas rinkos dalis, būtų neįmanoma be kitų šiame straipsnyje aptartų rodiklių analizės, t. y.: 1) neišsiaiškinus, kiek tokių įmonių yra ir kiek narių turi šios kooperatinės įmonės; 2) kiek jose dirba samdomų darbuotojų, kokia yra šių įmonių veiklos metinė apimtis, ir pan.

Kelių rodiklių tarpusavio sąsajomis grindžiamo vertinimo principo naudojimo praktinius pranašumus rodo lentelėse pateikti tyrimo rezultatai. Iš jų matyti, kad ten, kur kooperatinės įmonės turi mažai narių (Graikija – 119 ir Italija – 124), net neatsižvelgiant į tai, kad šių įmonių yra labai daug (3 lentelė), jų vaidmuo padedant ūkininkams įsiterpti į rinkas yra nedidelis: pagal atskiras produktų grupes jos turi tik nuo 12 iki 50 procentų rinkų (4 ir 5 lentelės). Ir atvirkščiai, ten, kur kooperatinės įmonės turi labai daug (Airija – 1546) arba daug (Danija – 658) narių, nesvarbu, kad jų yra labai mažai (3 lentelė), šios kooperatinės įmonės vaidina svarbų vaidmenį įsitvirtinant rinkose ir tokiu būdu užtikrinant savo nariams, t. y. ūkininkams, patikimą jų pagamintos produkcijos realizavimą: pagal atskirus produktus jos turi nuo 48 iki 99,5 procentų rinkų (2 ir 6 lentelės). Šis remiantis Europos Sąjungos šalių žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinių įmonių faktiniais duomenimis atskleistas sąryšis yra svarbus nūdienos praktikai: jį svarbu deramai įvertinti Lietuvos ūkininkams. Iš jo aiškėja, kad *jungimasis į*

daug narių turinčias kooperatines įmones – tai vienas iš būdų, kuris leidžia patiems ūkininkams pagerinti jų pagamintos produkcijos realizavimą.

Kooperatinių įmonių turimos produktų (paslaugų) rinkos dalies rodiklio sąsajos su kitais rodikliais (kooperatinių įmonių skaičiumi ir narių, tenkančių vidutiniškai vienai kooperatinei įmonei, skaičiumi) dėka atskleista išvada rodo, kad vertinant kooperatinių įmonių vaidmenį ūkininkų ūkių plėtrai tikslinga naudotis kelių rodiklių tarpusavio sąsajos principu, pagrindinį vaidmenį vertinant skirti kooperatinių įmonių turimoms produktų (paslaugų) rinkų dalims. Šis siūlymas, sudarantis teorinį tyrimo rezultatų naujumą ir galintis būti naudingas kitų šalių ūkininkams (kooperacijos dalyviams) bei kooperacijos klausimų tyrėjams, turi praktinę reikšmę mūsų šalies ūkininkams ir yra vertingas kooperatinio judėjimo organizatoriams, kooperacijos plėtros gairėms mūsų šalyje dabartinėmis sąlygomis (renigiantis integracijai į Europos Sąjungą) pagrįsti.

4. Kooperacijos Lietuvoje būklės vertinimas Europos Sąjungos šalių kontekste

Lietuvoje kooperacijos dalyvių, tenkančių vienai žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinei įmonei, skaičius yra gerokai mažesnis.

Iš beveik 300 mūsų šalyje įsteigtų šio sektoriaus kooperatinių įmonių tik dvi turi daugiau kaip 1000, dvi – per 500, septynios – per 100 ir šešios – per 50 narių. Dauguma (apie 200 kooperatinių įmonių) turi tik 3–5 narius. Dėl to vidutinis kooperacijos dalyvių, tenkančių vienai žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinei įmonei, skaičius Lietuvoje sudaro tik keliolika narių ir yra nuo 10 kartų (palyginti su Graikijos ar Italijos kooperatinių įmonių narių skaičiumi) net iki 100 kartų (palyginti su Airijos ar Portugalijos kooperatinių įmonių narių skaičiumi) mažesnis.

Pateiktus skirtumus svarbu tinkamai įvertinti rengiant kooperacijos plėtros žemės ir maisto ūkio sektoriuje programas ir priemones. Iš Europos Sąjungos šalių kooperatinių įmonių, kurioms būdingas didelis narių skaičius, daug geresnio įsitvirtinimo rinkose požymio ir labai mažo mūsų šalies kooperatinių įmonių narių skaičiaus galima daryti šias išvadas: 1) Lietuvos ūkininkams, norint užsitikrinti palankias produkcijos realizavimo sąlygas ir įsitvirtinti rinkose, tikslinga vienytis į daug narių turinčias kooperatines įmones; 2) rengiamomis mūsų šalyje programinėmis priemonėmis vertėtų siekti skatinti kooperatinių įmonių narių skaičiaus didinimą. Tai būtų tam tikros prielaidos mūsų žemės ūkio sektoriui sėkmingam įsilieti į bendrą Europos Sąjungos rinką.

Be abejo, praktiškai taikyti išvadas ir siūlymus yra kūrybinis procesas. Kitaip sakant, minėti pastebėjimai ūkininkams yra pravartūs tose veiklos srityse, kur tam yra realios galimybės (tai vaisių ir daržovių ūkis, žemės ūkio aprūpinimas, specializuotų paslaugų teikimas ir pan.). Kai kuriose veiklos srityse praktinio taikymo galimybės yra gerokai siauresnės. Pvz., pieno ūkio sektoriuje niša likusi tik pieno surinkimo ir pardavimo kooperacijai.

Išvados ir siūlymai

1. Įvertinti kooperatinių įmonių vaidmenį ūkininkų ūkiams ir palyginti kooperacijos reikš-

mę atskirų šalių žemės ir maisto ūkio sektoriuje geriausiai leidžia kooperatinių įmonių turima produktų (paslaugų) rinkos dalis. Todėl ji turėtų būti pagrindiniu rodikliu atliekant vertinimus kelių rodiklių tarpusavio sąsajos principu (kompleksine metodika).

2. Kooperacijos būklė Europos Sąjungos šalyse analizė rodo, kad tų kooperatinių įmonių, kuriose narių yra daug, turimos produktų (paslaugų) rinkos dalys yra gerokai didesnės nei tų, kuriose narių yra mažai. Kitaip sakant, tik narių skaitlingos kooperatinės įmonės geba gerai įsitvirtinti rinkose ir dėl to gali geriau užtikrinti savo narių (ūkininkų) produkcijos pardavimą.

3. Kooperacijos plėtros programinėmis priemonėmis tikslinga skatinti mūsų šalies ūkininkus ir kitus žemės ūkio produkcijos gamintojus jungtis į daug narių turinčias kooperatines įmones. Vidutinis narių žemės ir maisto ūkio sektoriaus kooperatinėse įmonėse skaičius Lietuvoje galėtų padidėti iki kelių šimtų ar net tūkstančio ir daugiau narių.

4. Su kooperacijos žemės ir maisto ūkio sektoriuje reikšme Europos Sąjungos šalyse, kooperatinių įmonių vaidmeniu ūkininkų ūkiams parduodant jų pagamintą produkciją, taip pat iš to suvokiamais praktiniais kooperacijos plėtros dalykais dabartiniu Lietuvos pasirengimo integracijai į Europos Sąjungą etapu būtina supažindinti potencialius kooperacijos dalyvius: mūsų šalies ūkininkus ir kitus žemės ūkio produkcijos gamintojus.

LITERATŪRA

1. Danų ūkininkai ir jų kooperatinės įmonės // Danijos kooperatinių bendrovių asociacija ir Žemės ūkio taryba. Danija, 1995. 36 p.

2. Jansson M. Ūkininkų kooperacija. Kaunas, 1996. 53 p.

3. Lietuvos Respublikos kooperacijos įstatymas. 1993 m. birželio 1 d., Nr. I-164. Žin., 1993, Nr. 20-488.

4. Milto A. Lenkijos žemės ūkio kooperatyvuose // Žemės ūkis. 1998, Nr. 11-12, p. 13.

5. Norkus V. Švedijos daržininkystės ūkiai vienijasi // Žemės ūkis. 1998, Nr. 11-12, p. 14-16.

6. Paslaugų kooperacija žemės ūkyje // Mokslo darbai. Kaunas: Akademija, 1999. 269 p.

7. Pečiuliauskas G. Kooperatyvų ir jų narių skaičiai Vakarų Europos šalyse // Žemės ūkis. 1999, Nr. 5, p. 6-7.

8. Pečiuliauskas G. Kooperacija Europos šalių žemės ir maisto ūkyje kaip kaimo raidos veiksnys //

Lietuvos kaimo plėtros politika ir mokslo uždaviniai. Mokslinės konferencijos pranešimai. Vilnius, 1999. P. 69–76.

9. Ramanauskas J. Kooperatyvai žemės ūkyje. Vilnius: UAB Informacijos ir leidybos centras, 1996. 68 p.

10. Rečiūnas P. Į kooperatyvą įstojusiam ūkininkui rūpesčių sumažėja keleriopai // *Žemės ūkis*. 1998, Nr. 11–12, p. 11–12.

11. Sasnauskas P. Kooperacijos raida Lietuvoje // *Istorinė apybraiža*. Vilnius: Logos leidykla, 1998. 270 p.

12. Šalčius P. Kooperatinė ekonomika. Vilnius: Academia, 1992. 208 p.

13. Trcinys M. Talkos galia (Žemės ūkio kooperacija vakar ir šiandien). Vilnius: Mintis, 1990. 127 p.

14. 1995 Directory of Agricultural Co-operatives and Other Farmer Controlled Businesses in the UK // *Better farming better business: cooperatives farmer controlled businesses – 1995 UK Directory and Statistics*. Oxford, Plunkett foundation. P. 1–148.

15. Facts and Figures About Farmer Controlled Businesses in the UK 1994/95 // *Better farming better business: cooperatives farmer controlled businesses – 1995 UK Directory and Statistics*. Oxford, Plunkett foundation. P. 1–22.

16. Rapport du conseil supérieur de la coopération // *Annexe II. Le mouvement coopératif dans l'union européenne* // *Ministere de L'emploi et de la solidarité*. Feirier 1998. P. 1–80.

THE ROLE OF CO-OPERATIVE ENTERPRISES

Summary

The matters of evaluations of the cooperation's importance and of the co-operative enterprises role are analysed in the article.

It is stressed, that the number of co-operative enterprises and the number of members of co-operative enterprises are not suitable to use as indicators to define the importance of co-operation and the role of co-operative enterprises. The author of the article emphasis as well, that the data about market share of

product's (services) occupied by co-operative enterprises properly demonstrate a real situation about importance of co-operation and role of co-operative enterprises.

The suggestions for combined evaluation are made according to the results of the research on the importance and the role of co-operation in some West Europe countries.

The suggestions for Lithuanian national economy development are made on the basis of that evaluation.

Įteikta 2000 m. vasario mėn.